ISSN 0554-6397
UDK: 004.032.26

Sunčana Dežjot*
E-mail: umagmuzej@gmail.com
Muzej grada Umaga - Museo civico di Umago

Projekt *U svjetlu i sjeni - način života na svjetioniku Savudrija*

Sažetak

U radu je predstavljen projekt *U svjetlu i sjeni - način života na svjetioniku Savudrija*, proveden u Muzeju grada Umaga s ciljem identifikacije, bilježenja, vrednovanja i prezentacije dijela lokalne pomorske baštine - svjetionika Savudrija. Etnološkim istraživanjem nastojalo se proširiti dosadašnje spoznaje usmjerene prvenstveno na konzervatorsku vrijednost svjetionika Savudrija, istražiti i zabilježiti način života i rada na svjetioniku Savudrija od 1818. do danas te dati povijesni pregled razvoja svjetioničarske službe u trenucima kada tradicionalna uloga svjetioničara gubi svoj kontinuitet. Projektom je obuhvaćena izrada knjige, u kojoj su sustavno predstavljena saznanja prikupljena etnološkim istraživanjem, produkcija kratkog dokumentarnog filma koji audiovizualno interpretira način života i rada na svjetioniku Savudrija te je planirana istoimena izložba. Projektom je ostvaren participativni pristup zajednice u procesima identifikacije, tumačenja i vrednovanja vlastite baštine, čime je ujedno povećana vidljivost muzeja, posebice u segmentu prikupljanja muzejske građe i uključivanja zajednice u buduće projekte.

Ključne riječi: svjetionik Savudrija, svjetioničarska služba, etnološko istraživanje, način života i rada na svjetioniku, Muzej grada Umaga

1. Uvod

Muzej grada Umaga - Museo civico di Umago javna je ustanova, koju je 2000. osnovao Grad Umag s ciljem sustavnog prikupljanja, istraživanja, zaštite i prezentacije kulturne baštine Umaga i okolice. Muzej zauzima središnje mjesto u kulturnom životu grada te kroz svoje programe povezuje povijesno nasljeđe s današnjim načinom života i suvremenim kulturnim izrazima. Po vrsti građe koju čuva, Muzej je opći gradski muzej, a fundus je organiziran kroz Arheološku zbirku, Zbirku numizmatike, Zbirku kamenih spomenika - lapida, Etnografsku zbirku, Likovnu zbirku, Zbirku razglednica, Zbirku fotografija, Zbirku turizma, Zbirku plakata, Kulturno-povijesnu zbirku, Zbirku Lucille Šmitran, Zbirku lovstva i Zbirku sporta. Važan dio muzejskog

* magistrica etnologije i kulturne antropologije, kustos

djelovanja usmjeren je na identifikaciju, očuvanje i vrednovanje nematerijalne kulture, uz primjenu inovativnih pristupa i aktivno uključivanje lokalne zajednice. Posljednjih godina Muzej grada Umaga u okviru svojih programskih aktivnosti poseban naglasak stavlja na očuvanje pomorske baštine.

Projekt *U svjetlu i sjeni - način života na svjetioniku Savudrija*, koji je predmet ovog rada, realiziran je u Muzeju grada Umaga u razdoblju od 2019. do 2020. godine. Namjera projekta bila je ovaj prepoznatljivi simbol Savudrije i Umaštine po prvi put sagledati iz etnološke perspektive, čime bi se istražio i zabilježio način života i rada na svjetioniku od njegove aktivacije 1818. do danas te stekle spoznaje o svjetioničarskoj službi i njenom povijesnom razvoju. Projekt je osmislila i realizirala kustosica Muzeja grada Umaga, etnologinja i kulturna antropologinja Sunčana Dežjot.

2. Ciljevi projekta

Temeljni cilj projekta bio je identificirati, zabilježiti, vrednovati i prezentirati vrlo vrijedan i prepoznatljiv, ali istovremeno i nedovoljno istražen dio umaške pomorske baštine - svjetionik Savudrija. Drugi, jednako bitan cilj projekta, bio je uključiti zajednicu u same procese identifikacije, vrednovanja i prezentacije vlastite baštine te potaknuti njenu participaciju i suradnju s Muzejom te time ujedno povećati vidljivost Muzeja unutar zajednice. Upravo povezanošću sa zajednicom, muzeji iz institucije prerastaju u živi prostor gdje se kultura, tradicija i identitet zajednice mogu neprestano obnavljati i (re)interpretirati. Zajednica ima važnu ulogu i u očuvanju (ne)materijalne baštine, jer njeni članovi često posjeduju dragocjene predmete, sjećanja, priče i uvide koji čine temelj muzeoloških istraživanja i muzejske prakse.

3. Aktivnosti projekta

Zadane ciljeve nastojalo se realizirati sljedećim aktivnostima:

1. Etnološko istraživanje - istražiti i zabilježiti glavne aspekte života i rada na savudrijskom svjetioniku od 1818. do danas, uz poseban osvrt na svjetioničarsku službu i njezine povijesne promjene.
2. Terensko istraživanje i prikupljanje građe - u svrhu izrade knjige, dokumentarnog filma i izložbe, prikupiti građu vezanu za život i rad na svjetioniku i samu svjetioničarsku službu, s namjerom da se dio građe u konačnici uvrsti u Etnografsku zbirku Muzeja grada Umaga.
3. Izrada knjige u kojoj će se objediniti i sustavno interpretirati rezultati etnološkog istraživanja.
4. Audiovizualna dokumentacija - kratki dokumentarni film o savudrijskom svjetioniku, kojim bi se kroz naraciju dvojice savudrijskih svjetioničara dočarao ambijent savudrijskog svjetionika te život i rad na svjetioniku.

5. Izložba koja tematizira život i rad na savudrijskom svjetioniku od 1818. do danas, na kojoj bi se prezentirala i prikupljena građa te prikazao dokumentarni film.

3.1. Etnološko istraživanje

Svjetionik Savudrija najsjeverniji je hrvatski svjetionik. Nalazi se na rtu Lako u Bašaniji (Grad Umag) u sjeverozapadnoj Istri. Izgrađen je 1818. prema nalogu austro-ugarskog cara Franje I., kako bi se osigurala sigurnost plovidbe duž plićina sjeverozapadne obale Istre, prema tada sve važnijoj tršćanskoj luci. Izgradnju je financirala tadašnja tršćanska Gospodarska komora (*Deputazione di Borsa*) prema rješenju tršćanskog arhitekta i konzervatora Pietra Nobilea. Zamišljen je kao začetak serije, odnosno svojevrsni prototip, koji je poslužio za izgradnju ostalih svjetionika na istočnom Jadranu. Danas je to najstariji još uvijek aktivni svjetionik na istočnoj obali Jadrana.

Slika 1. Razglednica svjetionika Savudrija s početka 20. st.
Preuzeto iz: Fakin, N. Pozdrav iz Umaga / Saluti da Umago, Umag, 1998. [3], Etigraf Umag-Umago, str. 147.

Etnološko istraživanje načina života i rada na svjetioniku Savudrija obuhvaćalo je istraživanje postojeće literature, terensko istraživanje i prikupljanje građe vezane uz sam svjetionik i svjetioničare i njihove obitelji te prikupljanje i analizu arhivske građe pohranjene u arhivima, kao i arhivske videogrаđe pohranjene u arhivima javnih medijskih kuća.

Terenski rad je podrazumijevao pronalazak kazivača, odnosno svjetioničara koji su službovali na svjetioniku Savudrija, kao i članove njihovih obitelji te prikupljanje i bilježenje njihovih usmenih svjedočanstava. Pronađeno je ukupno dvadeset kazivača, od čega dvojica svjetioničara, s obzirom na to da su to bili jedini dostupni živući svjetioničari. Jedan od dvojice svjetioničara posvjedočio je o životu i radu na savudrijskom svjetioniku za vrijeme Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), točnije 1978. te od 1983. do 1987. godine. Kazivanja drugog svjetioničara obuhvatila su razdoblje od 2013. nadalje, s obzirom na to da se radi o sadašnjem svjetioničaru na savudrijskom svjetioniku. Ostali kazivači bili su supruge svjetioničara, njih pet te djeca svjetioničara, njih devet. Osim svjetioničara i članova njihovih obitelji, prikupljena su kazivanja još nekolicine drugih koji su bili usko povezani sa savudrijskim svjetionikom te su i njihova svjedočanstva uvrštena u istraživanje. S kazivačima su u više navrata obavljeni strukturirani i polustrukturirani intervjui te je izrađena fotodokumentacija. Prikupljena svjedočanstva kazivača obuhvatila su razdoblje rada i života na svjetioniku Savudrija od kasnih 1930-ih do 2020. godine. Značajno je da su se uspjele prikupiti informacije koje su omogućile detaljan prikaz te općenito definiciju triju osnovnih razdoblja savudrijskog svjetionika, gdje se usporedo s razvojem tehnologije prati i razvoj svjetioničarske službe. Prvo je razdoblje od 1818. do 1956., kada svjetionik kao izvor rasvjete koristi plamen. Drugo je razdoblje, koje započinje 1956., kada električna žarulja zamjenjuje plamen, čime dolazi do značajnijeg pomaka u stoljetnoj rutini svjetioničara. Treće je razdoblje od 1980. do danas, koje obilježava automatizacija savudrijskog svjetionika uvođenjem automatskog rada svjetlosnog uređaja i sustava daljinskog nadzora svjetionika te ugradnja električnog okretnog stroja. Podaci prikupljeni od kazivača također su omogućili da se prati način života i rada te promjene do kojih dolazi u različitim povijesnim razdobljima, pa su tako obuhvaćena razdoblja za vrijeme Kraljevine Italije, Slobodnog Teritorija Trsta (STT), Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Republike Hrvatske.

Drugi važan izvor podataka bila je arhivska građa. U Pokrajinskom arhivu Kopar, podružnica Piran (*Pokrajinski arhiv Koper, enota Piran*) relevantnim se pokazao jedan fond, dok je u Državnom arhivu u Trstu (*Archivio di Stato di Trieste*) izdvojeno pet fondova, od kojih su istražena dva, unutar kojih je zabilježeno više od 1000 dokumenata vezanih za savudrijski svjetionik. Pregledana je arhivska građa od 1850. do 1940. godine. Osim razne službene dokumentacije nadležnih vlasti, brojne su i iznimno vrijedne prepiske između svjetioničara i nadležnih vlasti iz kojih se mogu iščitati mnogi podaci o uvjetima života i rada na savudrijskom svjetioniku.

Terensko istraživanje i prikupljanje građe

Tijekom terenskog rada prikupljena je bogata građa vezana uz sam svjetionik i svjetioničarsku službu te fotografije i osobni predmeti svjetioničara i njihovih obitelji. Najbrojnija je službena dokumentacija poput *Dnevnika događaja svjetionika*, *Knjige*

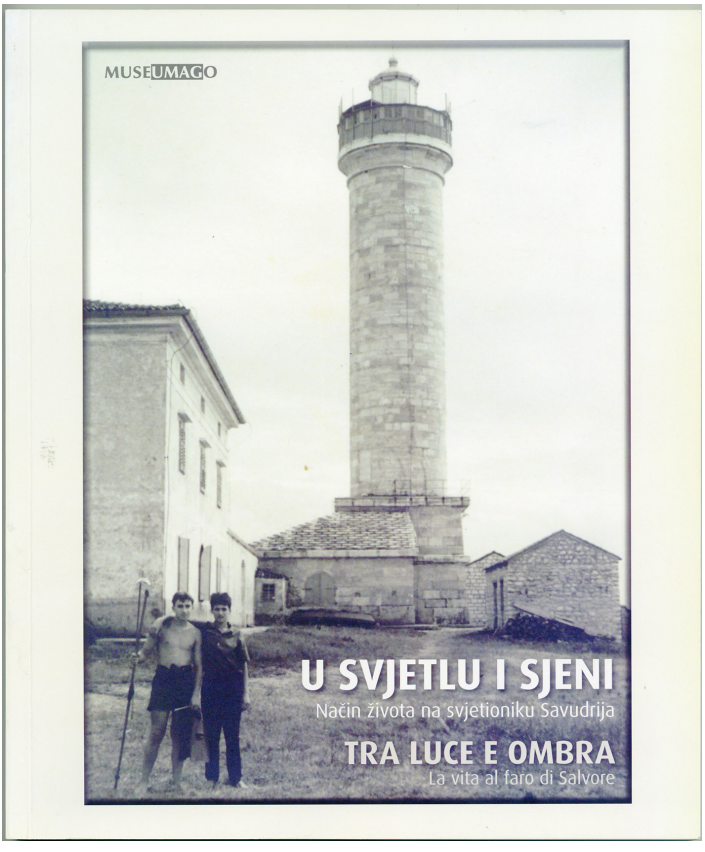
obilazaka do brojnih *Rješenja o premještaju svjetioničara*, *Rješenja o plaći, Uvjerenja o položenom stručnom ispitu za zvanje svjetioničara* i *Ovlaštenja za obavljanje poslova radiofonije*. Ističu se i gornji dio uniforme svjetioničara iz 1950-ih te cipele svjetioničara iz 1980-ih, kao i radna odjeća sadašnjeg svjetioničara, zatim žarulja sa svjetlosnog uređaja svjetionika s potpisom ondašnjeg svjetioničara te osobni predmeti svjetioničara i njihovih obitelji, koji svjedoče o načinu života na svjetioniku, o radu, odmoru i razonodi, ali se i dokumentiraju neka opća mjesta svjetioničarskog života, poput radioprijemnika koji je svjetioničarima kratio noći tijekom nadzora svjetlosnog uređaja, durbina kojim je svjetioničar nadzirao rad obližnjih svijetlećih oznaka, do raznog ribarskog alata te kućanskih potrepština, poput daske za pranje rublja i bilježnice s receptima jedne svjetioničareve supruge.

Slika 2. Dio prikupljene građe - radioprijemnik i durbin savudrijskog svjetioničara Franje Matičića
Izvor: Sunčana Dežjot

3.2. Knjiga *U svjetlu i sjeni - način života na svjetioniku Savudrija*

Podaci prikupljeni tijekom terenskih istraživanja i analizom arhivske građe, koji su omogućili prikaz života i rada na svjetioniku Savudrija od 1818. do danas te povijesnog razvoja svjetioničarske službe, zabilježeni su u knjizi pod naslovom *U svjetlu i sjeni - način života na svjetioniku Savudrija* [2]. Knjiga je podijeljena na dvije tematske cjeline: *Svjetioničarska služba* i *Svakodnevni život*.

Slika 3. Knjiga U svjetlu i sjeni. Način života na svjetioniku Savudrija / Tra luce e ombra. La vita al faro di Salvore, autorice Sunčane Dežjot
Izvor: Sunčana Dežjot (digitalna preslika naslovnice)

Prva tematska cjelina obrađuje glavne aspekte svjetioničarske službe, zabilježene kroz pet poglavlja: *Svjetlosni uređaj*, *Dužnosti svjetioničara*, *Školovanje*, *Plaća* i *Uniforma*. U prvom poglavlju opisana su tehnička i funkcionalna svojstva te temeljne komponente svjetlosnog uređaja svjetionika. Također je dan sažet opći pregled razvoja svjetionika kroz povijest, od njihovih početaka, kada je izvor svjetlosti bila otvorena vatra, do suvremenih svjetionika.

U poglavlju *Dužnosti svjetioničara* definirana su tri temeljna razdoblja na svjetioniku Savudrija, unutar kojih se usporedo s razvojem tehnologije i stalnim usavršavanjem svjetlosnog uređaja prate i promjene kod dužnosti, ali i kod statusa svjetioničara. Prvo razdoblje obuhvaća vrijeme od aktivacije svjetionika Savudrija 1818., kada su izvor svjetla bila 42 plamička nastala sagorijevanjem plina dobivenog destilacijom ugljena,

do 1956. kada plamen kao izvor svjetla zamjenjuje električna žarulja. U prvih sto godina savudrijskog svjetionika, svjetlosni uređaj usavršavan je čak šest puta. Nisu se mijenjali samo energenti, već i tehnička rješenja kojima se nastojao pojačati i usmjeravati svjetlosni signal. Temeljna dužnost i poslanje svjetioničara u ovom je razdoblju bilo paljenje/gašenje svjetionika te služba bdijenja, odnosno stalni nadzor nad plamenom. Daljnji napredak u sigurnosti plovidbe bilo je uvođenje zvučne signalizacije u slučaju magle. Prvotni način signalizacije u slučaju magle na savudrijskom svjetioniku, kod kojeg je zvuk upozorenja nastajao udarcem čekića o zvono, zamijenjen je 1874., kada se uvodi uređaj koji je zvižduk upozorenja proizvodio pomoću parnog stroja. Time savudrijski svjetioničari dobivaju i novo zaduženje - signaliziranje za vrijeme magle, za što je bila potrebna i prethodna obuka. Nove promjene kod zaduženja svjetioničara pratimo krajem 19 st., razvojem elektrotelegrafije i semaforske signalizacije.

Drugo razdoblje traje od 1956., kada se napušta petrolej kao energent i uvodi električna žarulja, do 1980., kada dolazi do automatizacije savudrijskog svjetionika. Osim službe bdijenja, koja je konstanta svjetioničarskog zanimanja, do automatizacije svjetionika, u ovom razdoblju savudrijski svjetioničari zaduženi su i za nadzor umaških obalnih i lučkih svjetala, budući da se 1956. u Umagu gasi radno mjesto svjetioničara za obalna i lučka svjetla.

Posljednje razdoblje savudrijskog svjetionika obilježava njegova automatizacija 1980. ugradnjom električnog okretnog stroja, uvođenjem automatskog rada svjetla te sustava daljinskog nadzora svjetionika. Ovime prestaje potreba za službom bdijenja, zbog čega tradicionalna uloga svjetioničara, kao onoga koji upravlja radom svjetionika i bdije nad svjetlom, gubi svoj kontinuitet te je status svjetioničara često sveden na status domara. Nove promjene u rutini, ali i statusu svjetioničara, pratimo od 2000. godine kada se, zbog nastojanja da se od propadanja sačuvaju brojni svjetionici duž istočne obale Jadrana na kojima više nema potrebe za posadom, brojne svjetioničarske zgrade, koje su do tada bile dom generacijama svjetioničarskih obitelji, obnavljaju i prenamjenjuju u atraktivne turističke objekte. Komercijalizacijom svjetionika, odnosno njihovom prenamjenom u turističke objekte, svjetioničari postaju i turistički djelatnici.

Unutar ove tematske cjeline istraženo je i školovanje za zanimanje svjetioničara. Na temelju arhivske građe s kraja 19. i početka 20. st., koja se sastojala od brojnih zamolbi za zaposlenje na radno mjesto svjetioničara, natječaja za prijem u svjetioničarsku službu te dosjea svjetioničara, identificirane su poželjne kvalifikacije za prijem u svjetioničarsku službu te sve vještine i znanja koja je svjetioničar morao steći, kako bi se osigurao nesmetan i ispravan rad svjetionika. Prikazano je uvođenje i sadržaj *Tečaja za semaforiste i telegrafiste*, nakon što se 1871. na svjetionicima počinju uspostavljati i semaforske postaje te uvođenje prve sustavne obuke svjetioničara u drugoj polovici 20. st., kada su budući svjetioničarski kadrovi školovani na tromjesečnom *Kursu za svjetioničare*, koji se sastojao od 11 predmeta.

U poglavlju *Plaća* prikazan je pregled primanja kroz povijest svjetioničarske službe, prateći redom razdoblja za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije, Kraljevine Italije, Slobodnog teritorija Trsta (STT), SFR Jugoslavije te Republike Hrvatske. Zabilježeni su i brojni dodaci na plaću, iz kojih možemo iščitati radne i životne uvjete svjetioničara u pojedinom razdoblju, ali i status svjetioničarskog zanimanja. U poglavlju *Uniforme* prati se uvođenje uniformiranja svjetioničara, koje se pokreće tek 1907. temeljem *Pravilnika o uniformiranju svjetioničara*, koji je izdala ondašnja Pomorska uprava u Trstu, izgled uniforme za vrijeme SFR Jugoslavije te promjene do kojih dolazi u suvremeno doba, kada se uniforma povlači i uvodi radna odjeća.

Slika 4. Uniforme svjetioničara kroz povijest - odijelo iz 1950-ih, cipele iz 1980-ih, suvremena radna majica i kapa
Izvor: Neven Jurjak

Druga tematska cjelina naslovljena je *Svakodnevni život* i obuhvaća stanovanje, rad, odmor i razonodu svjetioničara i njihovih obitelji te posebno izdvaja ulogu i status svjetioničareve supruge. Prvo poglavlje rekonstruira stanovanje od 1818. do danas i prati dinamiku suživota više svjetioničarskih obitelji. Prikazan je izvorni nacrt svjetionika Savudrija iz 1821. i zabilježena su sva daljnja proširenja prostornih kapaciteta svjetionika kojima se nastojala podići kvaliteta stanovanja na svjetioniku, kao i brojne preinake postojećih objekata do kojih dolazi usporedo s razvojem tehnologije. Ovdje je vrijedan izvor podataka bila brojna arhivska građa, arhivske razglednice, ali i osobne fotografije svjetioničara i njihova svjedočanstva.

Kao okosnice svakodnevnog života na svjetioniku Savudrija i temelj obiteljske ekonomije svjetioničarskih obitelji kroz povijest, prepoznati su obrada vrta, ribolov i uzgoj domaćih životinja, kojima je posvećeno poglavlje *Rad, odmor i razonoda*.

Posebno poglavlje posvećeno je ulozi i statusu svjetioničareve supruge kroz povijest, budući da su one često predstavljale i ispomoć u poslu suprugu svjetioničaru, ili su ga pak mijenjale kada je bio spriječen, gdje je zabilježena i službena regulacija statusa svjetioničareve supruge kao pomoćne ili privremene svjetioničarke. Prikazani su i slučajevi žena koje su bile svjetioničarke na savudrijskom svjetioniku. Kroz osobnu priču jedne svjetioničareve supruge, rodom s kontinenta, oslikano je i iskustvo majčinstva u specifičnim uvjetima života na svjetioniku, ali je prikazan i proces usvajanja primorskog habitusa upravo kroz život na svjetioniku.

Osim glavnih aspekata rada i života na svjetioniku, kroz poglavlja *Neizvjesnost i privremenost - dva suputnika svjetioničarskog života* i *Umjesto usamljenosti - izloženost*, identificirana su i proučena i neka opća mjesta svjetioničarskog života te specifičnosti svjetionika Savudrija prema tim općim mjestima. Tako su uočene pojave neizvjesnosti i privremenosti, kao dva suputnika svjetioničarskog života. Naime, kroz povijest svjetioničarske službe bila je uobičajena praksa premještanja svjetioničara s jednog svjetionika na drugi. Za svjetioničara i njegovu obitelj to je značilo mnogo seljenja, zbog čega je život bio obilježen neizvjesnošću, ali i privremenošću, jer su bili svjesni činjenice da na nekom svjetioniku nije moguće ostati trajno, što je uvelike utjecalo na sam način i kvalitetu života. Uočena osobitost savudrijskog svjetionika odnosi se na fenomen osjećaja izloženosti, umjesto usamljenosti. Budući da se svjetionici najčešće nalaze na udaljenim i/ili izoliranim, nerijetko teško dostupnim mjestima, jasno je da je jedna od značajnijih karakteristika života na ovakvim mjestima upravo samoća, odnosno (osjećaj) izoliranost(i). Svjetionik Savudrija izgrađen je na kopnu, unutar naseljenog mjesta koje s vremenom postaje i turističko naselje, zbog čega je život na ovom svjetioniku, suprotno uvriježenom poistovjećivanju svjetionika s osamom, obilježen upravo suprotnim - neprestanom izloženošću znatiželjnicima koja je, sudeći po kazivanjima svjetioničara i članova njihovih obitelji, ali i poteza nadležnih vlasti, uvelike utjecala na kvalitetu života.

Na kraju knjige donosi se i popis svih do sada poznatih svjetioničara sa svjetionika Savudrija, njih 46, poredanih prema kronološkom redu, ovisno o razdoblju službovanja.

3.3. Audiovizualna dokumentacija - dokumentarni film *Kroz svjetionik*

Kratki dokumentarni film *Kroz* svjetionik[1] (15 minuta) zamišljen je tako da čini integrativni dio izložbe i vizualno dočarava ambijent svjetionika Savudrija, čime nadopunjuje eksponate i stvara dodatnu emotivnu dimenziju, ali i da može funkcionirati samostalno kao kraći dokumentarni uradak o načinu života i rada na savudrijskom svjetioniku. U filmu je prikazan sklop svjetionika Savudrija i svi sastavni objekti - toranj na čijem je vrhu smješten svjetlosni uređaj, prizemnica uz toranj gdje se danas nalazi svjetioničarev ured, pomoćni objekt u kojemu je danas smješten stan svjetioničara te svjetioničarska zgrada, koja je kroz povijest služila za smještaj svjetioničarskih obitelji, a danas je prenamijenjena za turistički smještaj. Kroz naraciju dvojice savudrijskih svjetioničara - sadašnjeg i svjetioničara iz razdoblja 1970-ih i 1980-ih - i bogatu arhivsku fotografiju, film prikazuje način rada svjetlosnog uređaja, dužnosti svjetioničara, ali i isječke iz svakodnevnog života svjetioničarske obitelji na svjetioniku Savudrija.

Slika 5. Isječci iz filma Kroz svjetionik.
Naratori: savudrijski svjetioničari Franjo Matičić i Mario Milin-Ungar
Izvor: Sunčana Dežjot (isječci iz dokumentarnog filma Kroz svjetionik)

[1] Scenarij: Sunčana Dežjot, režija: Sunčana Dežjot, Lorenzo Fattor.

3.4. Izložba

Izložbom *U svjetlu i sjeni - način života na svjetioniku Savudrija* prezentirala bi se saznanja nastala na temelju etnološkog istraživanja te prikazala prikupljena građa koja svjedoči o načinu života i rada na svjetioniku Savudrija od 1818. do danas te dokumentarni film *Kroz svjetionik.* Glavni izazov u provedbi aktivnosti bila je pandemija bolesti COVID-19, zbog koje je realizacija izložbe odgođena.

4. Izvori financiranja projekta

Muzej grada Umaga financijska sredstva osigurava iz različitih izvora. Osnovnu financijsku potporu osigurava osnivač muzeja - Grad Umag, dok se za dodatna sredstva muzej redovito prijavljuje na natječaje Ministarstva kulture i medija, Istarske županije i Lokalne akcijske grupe u ribarstvu. Projekt *U svjetlu i sjeni - način života na svjetioniku Savudrija* financiran je sredstvima Grada Umaga i Ministarstva kulture i medija temeljem Javnog poziva za predlaganje javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske. Važnost projekta prepoznali su i lokalni poduzetnici, koji su sufinancirali izradu dokumentarnog filma *Kroz svjetionik*.

5. Rezultati projekta

5.1. Bilježenje

Projektom *U svjetlu i sjeni - način života na svjetioniku Savudrija* zabilježeni su glavni aspekti života i rada na svjetioniku Savudrija od 1818. do danas, unutar kojih su posebno istaknuti status i uloga supruge svjetioničara, dinamika suživota više svjetioničarskih obitelji, odrastanje na svjetioniku te neka opća mjesta svjetioničarskog života, ali i specifičnosti svjetionika Savudrija. Također je obrađen i zabilježen povijesni razvoj svjetioničarske službe, cjelokupan tehnološki razvoj i usavršavanje svjetlosnog uređaja savudrijskog svjetionika od 1818. do danas, uključujući primjenu različitih energenata i metoda za pojačavanje i usmjeravanje svjetlosnog signala te su zabilježena i sva zaduženja svjetioničara i promjene kroz koje prolazi svjetioničarsko zanimanje i status svjetioničara. Provedeno etnološko istraživanje pridonijelo je i identifikaciji 46 svjetioničara koji su službovali na svjetioniku Savudrija od 1818. do danas, uključujući razdoblja njihove službe. Prikupljena je značajna količina arhivske građe, uključujući osobne fotografije svjetioničara, koja je dokumentirana u knjizi *U svjetlu i sjeni - način života na svjetioniku Savudrija.*

5.2. Vrednovanje

Kada je aktiviran 1818. godine, svjetionik Savudrija svojim je inovativnim tehničkim rješenjima predstavljao veliki tehnološki iskorak, a neka su njegova arhitektonska rješenja poslužila kao prototip za buduće svjetionike na istočnoj obali Jadrana [1]. Njegov značaj, koji već tada poprima za okruženje, potvrđuje i činjenica da je iste godine toponimom *lanterna* ucrtan u prvu austrijsku izmjeru Općine Umag pod brojem 1 katastarske općine Umag. Svjetionik Savudrija oduvijek je privlačio pozornost zbog svoje atraktivnosti, pa nije neobično da je on danas prepoznatljivi vizualni simbol Umaštine. Promatran iz perspektive spomeničke vrijednosti, svjetionik Savudrija je 1974. godine i službeno prepoznao kao spomenik kulture Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Rijeci.

Provedenim etnološkim istraživanjem, svjetionik Savudrija ne promatra se više samo kao arhitektonska i spomenička baština te atraktivan sadržaj za turističke proizvode, već postaje prepoznat kao živa, složena i slojevita baština, koja kao takva nudi još mnoga potencijalna čitanja. Iz prepoznatljivog vizualnog simbola prerasta u bogato kulturno tkivo, koje svjedoči o materijalnoj i nematerijalnoj pomorskoj baštini i identitetu zajednice.

5.3. Prezentacija

Rezultati istraživanja predstavljeni su objavom knjige *U svjetlu i sjeni - način života na svjetioniku Savudrija* na hrvatskom i talijanskom jeziku u nakladi od 300 primjeraka te izradom dokumentarnog filma *Kroz svjetionik* na oba jezika.

Zbog okolnosti uzrokovanih pandemijom bolesti COVID-19 odgođeni su promocija knjige, realizacija izložbe i projekcija filma u sklopu izložbe. Dio prikupljene građe darovan je Muzeju grada Umaga te danas čini dio Etnografske zbirke.

5.4. Sprega muzeja s lokalnom zajednicom

Usmena povijest podrazumijeva bilježenje i analizu usmenih svjedočanstava pojedinaca (kazivača) - njihovih sjećanja, iskustava i perspektiva - te služi kao glavni izvor informacija za događaje koji nisu zabilježeni u pisanim izvorima. Time dolazimo do podataka koji ne samo da nam pomažu pri rekonstruiranju prošlosti, već omogućuju i dublje razumijevanje povijesti, identiteta i svakodnevnog života (lokalne) zajednice. Rezultat ovakvog načina istraživanja nužno podrazumijeva uspostavljanje intimnog odnosa sa zajednicom te njeno uključivanje u procese identifikacije, vrednovanja i prezentacije vlastite baštine te njene diseminacije.

Zajednica je ključni partner u procesu očuvanja materijalne i nematerijalne kulture, jer ima jedinstven uvid u lokalne tradicije, običaje i vrijednosti koji su često nevidljivi ili nedovoljno valorizirani u širem društvenom kontekstu. Kroz uključivanje zajednice

u rad muzeja, moguće je bolje razumjeti specifične kulturne osobitosti, kako bi se (ne)materijalna kultura sačuvala, ali i prezentirala na izvorni način. Na ovaj je način postignuta veća vidljivost muzeja unutar zajednice te su osnažene participativne prakse, posebice u segmentu prikupljanja muzejske građe i uključivanja zajednice u buduće projekte.

Slika 6. Razgovori s kazivačima
Izvor: arhiva Muzeja grada Umaga

6. Zaključak

Projektom *U svjetlu i sjeni – način života na svjetioniku Savudrija* istraženi su, zabilježeni, vrednovani i predstavljeni glavni aspekti svakodnevnog života i rada na svjetioniku Savudrija od 1818. godine do danas. Projekt je obuhvatio i povijesni razvoj svjetioničarske službe, pri čemu su analizirani status svjetioničara i promjene kroz koje je prolazilo svjetioničarsko zanimanje. Također su istraženi uloga i status svjetioničareve supruge, identificirana su opća obilježja svjetioničarskog života te izdvojene posebnosti svjetionika Savudrija. Etnološkim istraživanjem dokumentirani su i valorizirani nematerijalni aspekti ovog važnog dijela pomorske baštine, čime su proširene dosadašnje spoznaje usmjerene prvenstveno na valorizaciju materijalne pomorske kulture, odnosno njegovu graditeljsku i kulturno-povijesnu vrijednost. Time je omogućeno njegovo cjelovitije kulturno vrednovanje, koje objedinjuje materijalne

i nematerijalne dimenzije baštine te ističe svjetionik kao živu kulturnu praksu. Projektom je ostvaren participativan pristup zajednice prema procesu identifikacije, vrednovanja, prezentacije i diseminacije vlastite baštine. Time je zajednica upoznala proces baštinjenja vlastite kulture i tradicije te se prepoznala kao važan dionik unutar tih procesa.

Literatura

1. Bradanović, M., Krmac, D. (2018) Savudrijski prototip iz 1818. godine / Il prototipo di Salvore del 1818. U: Radić, D. (ur.) *Više od svjetla i soli. 200 godina hrvatskih svjetionika / Oltre la luce e il sale. 200 anni di fari croati.* Split, Plovput d.o.o., Hrvatski pomorski muzej Split, str. 13-22.
2. Dežjot, S. (2022) U svjetlu i sjeni. Način života na svjetioniku Savudrija / Tra luce e ombra. La vita al faro di Salvore. Umag, Muzej grada Umaga - Museo civico di Umago.
3. Fakin, N. (1998) Pozdrav iz Umaga / Saluti da Umago. Umag, Etigraf Umag-Umago.

ISSN 0554-6397
UDK: 004.032.26

Sunčana Dežjot
E-mail: umagmuzej@gmail.com
Umag Town Museum - Museo civico di Umago

Project *In Light and Shadow – Life at the Savudrija Lighthouse*

Abstract

This paper presents the project *In Light and Shadow – Life at the Savudrija Lighthouse*, implemented by the Umag Town Museum with the aim of identifying, documenting, evaluating, and presenting an important aspect of the local maritime heritage: the Savudrija Lighthouse. The ethnographic research sought to broaden existing knowledge, which had previously focused primarily on the lighthouse's conservation value, by investigating and documenting life and work at the Savudrija Lighthouse from 1818 to the present day. It also provides a historical overview of lighthouse keeping at a time when the traditional profession and way of life associated with lighthouse keepers are gradually disappearing. The project included the publication of a book systematically presenting the findings of the ethnographic research, as well as the production of a short documentary film offering an audiovisual interpretation of life and work at the Savudrija Lighthouse. An exhibition bearing the same name was also planned. The project encouraged a participatory approach involving the local community in the identification, interpretation, and valorisation of local heritage. In doing so, it also contributed to increasing the museum's visibility, particularly in relation to the collection of museum materials and the involvement of the local community in future projects.

Keywords: Savudrija Lighthouse, lighthouse keeping, ethnographic research, life and work at a lighthouse, Umag Town Museum